

De grenzen van representativiteit

BIOGRAPHY, LIFE WRITING AND MICROHISTORY

De laatste twintig jaar is gezocht naar een theoretisch fundament bij een meer persoonsgerichte wijze van geschiedschrijving. In deze bijdrage leggen de auteurs uit wat de theoretische verbanden zijn tussen Biography, Life Writing and Micro History.

In de lente van 2010 verscheen *Operation Mincemeat*, een studie waarin op minutieuze wijze verslag wordt gedaan van een plan van de Britse geheime dienst om midden in de Tweede Wereldoorlog de Duitsers om de tuin te leiden met een dode Engelse militair. Het lijk moest aanspoelen aan de kust van Spanje.¹ Het plan was om via de Spaanse autoriteiten dit lijk in handen van de Duitsers te laten vallen, met daarop persoonlijke en officiële documenten die erop wezen dat de geallieerde invasie niet op Sicilië – zoals de geallieerden van plan waren en zoals Hitler verwachtte – maar op Kreta zou gaan plaatsvinden. De nazi's lieten zich inderdaad op een dwaalspoor brengen en de geallieerde invasie op Sicilië werd een succes. Dit betrekkelijk kleine voorval dat in *Operation Mincemeat* met veel biografisch onderzoek over het voetlicht wordt gebracht, brengt de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog niet zomaar terug naar een kleinere schaal, het verschaft ons informatie die door een andere methode dan de biografische onderbelicht zou zijn gebleven. MI5, de dienst die Operation Mincemeat voorbereidde, ging niet over één nacht ijs. Major William Martin, zo werd de kort ervoor in erbarmelijke omstandigheden overleden sociale outcast Glyndwr Michael genoemd, werd in een paar maanden tijd van een complete fictieve biografie voorzien. Achter elke opmerking in de paar brieven en rekeningen die hij op zijn lichaam droeg, werd een werkelijkheid gecreëerd die weliswaar fake was, maar die anderzijds zo realistisch en concreet moest zijn dat de Duitse geheime dienst geen enkele argwaan zou krijgen. Dus de foto van zijn vriendinnetje ging terug op een werkelijk bestaand jong meisje dat een vriend 'aan het front' had, de ironische opmerking in een brief van een collega over

¹ Ben Macintyre, *Operation Mincemeat. How a Dead Man and a Bizarre Plan Fooled the Nazis and Assured an Allied Victory*, Harmony Books, New York 2010.

generaal Montgomery (dat er iets mis moest zijn want hij had al 48 uur geen nieuwe beslissingen afgekondigd) was gebaseerd op het werkelijk bestaande idee dat Monty een beetje last had van overdreven dadendrang. Aan de hand van clues in brieven, kleding en identiteitskaart werd een sociale werkelijkheid geconstrueerd die zich met goed speurwerk uitstrekke tot 27 getuigen van het bestaan van deze zogenaamde William Martin.

Wat kunnen we leren van dit staaltje geconstrueerde microhistory? Veel. Bijvoorbeeld dat dit spionageplan voor de uitvoerders bijna een literair experiment was. Hoe weinig volgens MI5 de Duitse spionagedienst in Londen geïnfilteerd was, hoe de commandostructuren liepen tussen Amerikaanse en Britse leger en hun geheime diensten, tot welke technische snufjes MI5 in staat was (Q in de latere James Bondboeken was gebaseerd op MI5-technicus Charles Fraser-Smith), hoe de Duitse cultuur werd ingeschat, wat in Engeland als Duitse humor werd beschouwd, hoe het officieel neutrale Spanje op plaatselijk niveau (de kust waar Martin aanspoelde) in bijna alle gevallen met de nazi's collaboreerde en last but not least, wat voor type agenten de Britse geheime dienst recruteerde. Inderdaad: excentriek, baldadig en artistiek. De plannenmakers hadden over een soortgelijk waagstuk eerder in een detective gelezen en een van de uitvoerders, Ian Fleming, werd later dan ook de bekende schrijver van de *James Bond*boeken. De persoonlijke achtergronden van de geheime agenten was van grote invloed op de fictieve persoon die achter dit anonieme lijk gecreëerd werd. *Operation Mincemeat* is een staaltje microhistory dat niet zomaar representatief is voor het grote verhaal tussen de nazi's en de geallieerden, door de schaalverkleining boorde de auteur andere bronnen aan, zocht naar andere documenten en voorzag de invasie van Sicilië van een nieuw element waardoor het grote verhaal gecorrigeerd zal moeten worden. In recente militaire geschiedenissen over de bevrijding van Europa wordt Operation Mincemeat niet eens genoemd, zelfs niet in die studies waar uitgebreid aandacht wordt besteed aan de invasie die op 10 juli 1943 op Sicilië begon.² Al is toevallig bijna tegelijkertijd met het boek van Macintyre een andere studie over Mincemeat verschenen.³

² Andrew Roberts, *The Storm of War. A New History of the Second World War*, Allen Lane, Londen & New York 2009; Rick Atkinson, *The Day of Battle – The War in Sicily and Italy, 1943-1944*, Henry Holt and Compagny, New York 2007. Wel wordt van Operation Mincemeat melding gemaakt in studies die

Ben Macintyre, de auteur van *Operation Mincemeat*, is geen biograaf, maar heeft met behulp van biografisch onderzoek een keurige microhistory afgeleverd door aan de hand van een betrekkelijk klein voorval nieuw licht op een grote gebeurtenis te werpen. Niet alleen omdat het verhaal zo spannend is opgeschreven maar ook omdat hij niet in de val is getrapt Operatie Mincemeat als een heldenverhaal te beschrijven omdat het nu eenmaal goed is afgelopen. Op talloze wijzen geeft hij aan dat MI5 amateuristische foutjes maakte, al was het resultaat van de operatie succesvol. De aanname bijvoorbeeld dat de Duitse geheime dienst geen spionnen in Londen had, was er de reden voor dat de rekening van een juwelier uit New Bond Street weliswaar op authentiek briefpapier stond, maar bij simpele navraag naar de verlovingsring zou duidelijk zijn geworden dat die bestelling daar nooit plaats had gevonden.

Dergelijke kritische opmerkingen van Macintyre over het plan van MI5 zijn het resultaat van zijn microhistorische aanpak; hij maakt gebruik van schijnbaar onbetekenende autobiografische documenten en onderwerpt die aan een kritisch onderzoek. Dat is precies wat de goede biograaf ook zou doen. Biografie is al te vaak ingezet om het algemene beeld van de geschiedenis te bevestigen. De gebiografeerde staat model voor een verschijnsel, een gebeurtenis of een stroming. Deze opvatting heeft in de loop der eeuwen veel commemoratieve oftewel bevestigende biografieën opgeleverd. Dat wil zeggen dat Hitler inderdaad een duivelse politiek voerde, dat Hemingway stoer was en de wielrenner Lance Armstrong een voorbeeld voor alle kankerpatiënten is. Sterker, Hitler is door de biografieën die van hem geschreven zijn, nog slechter geworden, Hemingway nog stoerder en Armstrong een groter vechter dan we al dachten.⁴

Dat is niet zo vreemd, want de keuze om Napoleon, Marilyn Monroe of Jozef Stalin als onderwerp voor een biografie te kiezen is vaak het resultaat van een optelsom van

specifiek over militaire spionage tijdens de Tweede Wereldoorlog gaan, zoals in Thaddeus Holt, *The Deceivers: Allied Military Deception in the Second World War*, Weidenfeld & Nicolson, London 2004.

³ Denis Smyth, *Deathly Deception The Real Story of Operation Mincemeat*, Oxford University Press, Oxford 2010.

⁴ Hans Renders, 'Did Pearl Harbor Change Everything? The Deadly Sins of Biographers', in: *Journal for Historical Biography* 2(2008)3 (juni), p. 88-113. Hans Renders, 'De biograaf tussen context en actualiteit', in: *Christelijk-sociaal in de jaren zestig*, Wouter Beekers (red.), Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden), Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam 2010, p. 9-16.

opvattingen die al gangbaar zijn. Traditionele geschiedschrijving heeft anonieme of marginale personen niet zozeer veronachtzaamd als wel ingepast in het institutionele verhaal, verteld vanuit het teleologische standpunt. Wie de uitslag of het resultaat kent, is geneigd de weg ernaartoe anders te interpreteren dan wanneer je het eindpunt niet kent.

Over de wijze waarop ‘kleine’ personen de geschiedenis hebben beleefd, weten we nog te weinig, om de eenvoudige reden dat we weinig weten over andere perspectieven van andere deelnemers aan de geschiedenis dan die van de hoofdrolspelers. Uit *Operation Mincemeat* leren we dat de meeste medewerkers van MI5 een onwerkelijk en geromantiseerd beeld van de oorlog hadden, heel anders dan de al genoemde Montgomery of Winston Churchill. Geschiedschrijving vanuit het perspectief van de deelnemer, is precies wat microhistory en biografie met elkaar delen. Met andere woorden: wat is de betekenis van het grote geschiedverhaal in relatie tot een concreet leven, schilderij of dorpje? Het stellen van deze vraag brengt ons op een theoretisch probleem. Microhistorici gaan bij het beantwoorden van deze vraag te werk met de term 'normal exception'. Daarmee wordt bedoeld dat vanuit het perspectief van de mainstream geschiedschrijving vele individuen beschouwd worden als obscuur en vreemd.⁵ Microhistorici echter proberen de sociale omgeving te detecteren waarin deze mensen volledig geaccepteerd zijn. Dat maakte deze figuren tot een 'normal exception' in hun eigen sociale omgeving. Op die manier kun je ook kijken naar misdadigers, pestlijders of andere individuen die in de geschiedschrijving vaak als marginaal worden afgedaan. De medewerkers van MI5 waren weliswaar excentriek, maar pasten met enige contextualisering in de decadente studentikoze omgeving van de wereldstad die Londen toen ook al was. Dat maakte hen tot een ‘normal exception’.

Nu hebben we de laatste jaren te maken met het zogenaamde Life Writing, waarbij ‘exceptional typical’ als representant van bepaalde groepen wordt beschouwd. Life writers brengen gediscrimineerde groepen mensen in beeld door autobiografische documenten van deze gediscrimineerden, zonder deze kritisch te bevragen, als betrouwbare bron te gebruiken.⁶ Dus een dagboek van een gehandicapte of van een homoseksueel vertelt ons volgens Life writers iets over alle gehandicapten en alle

⁵ Sigurdur Gylfi Magnússon, “‘The Singularization of History’”: Social History and Microhistory within the Postmodern State of Knowledge’, in: *Journal of Social History* 36(2003)3, p. 701-735. ⁶ Zie het platform van Life Writing: *Biography; an interdisciplinary quarterly*.

homoseksuelen, ongeacht hun historische context. Life writers from all over the world, especially in the United States, with backgrounds in cultural studies, gender studies, comparative literature, sociology and psychology are studying individual lives on the basis of autobiographical documents. The results of their work show that the people who have produced these ego-documents have always been victims of their social context, like black slaves in the nineteenth century or raped women on Haïti. Choosing to investigate the ego-documents of a certain sort of person has a liberating effect but simultaneously means that the method of Life writers is apparently not as universal as they suggest it is. Zij volgen een ideologische agenda. Het zijn vooral de verworpenen der aarde die aandacht krijgen en in die zin volbrengen Life writers een zelfgestelde taak de geschiedenis te corrigeren. Juist omdat Life writers de bestudering van de historische context achterwege laten, bieden zij ruimte aan onderzoekers van allerlei aard – behalve dan aan historici – om eigentijdse opvattingen over groepen mensen op het verleden te projecteren.

Ook Ben Macintyre heeft *Operation Mincemeat* geschreven naar aanleiding van een koffer met autobiografische documenten die hij een paar jaar terug vond bij een van de nazaten van de betrokken MI5-agenten. Hij heeft die dagboeken en brieven aan een kritisch onderzoek onderworpen en ze gebruikt als bron en illustratie bij zijn verhaal. Een Life writer zou deze documentatie als waarheid hebben omarmd en er de leefwereld van een geheim agent in oorlogstijd mee hebben beschreven, als representant van de Britse geheime dienst. Elke opschepperige en brallerige opmerking over het ontstaan van dit plan zou als representatief gepresenteerd worden voor alle Britse geheime agenten. In handen van een Life writer zou het hele verhaal over de invasie op Sicilië een vaag achtergronddecor zijn gebleven, zonder dat de lezer de ervaringen van deze geheime agent getoetst had gekregen aan het grote verhaal over de Tweede Wereldoorlog. (Ik chargeer nu natuurlijk om het verschil tussen Life Writing en microhistory te verduidelijken. Alleen al omdat Life writers nooit onderzoek zouden doen naar geheim agenten.)

Microhistorians zoals de Finse historicus Matti Peltonen zien het verschil tussen ‘exceptional typical’ en ‘exceptional normal’ eerder als aanleiding om fenomenen te

onderzoeken die eerder geen onderwerp van studie waren, eventueel om er homogene patronen in te ontdekken die van belang zijn om een sociale omgeving in kaart te brengen.⁷

De discussietekst van Giovanni Levi voor dit congres geeft al aan dat Life Writing en microhistory weinig met elkaar te maken hebben: ‘Microhistory is not, therefore, necessarily the history of the excluded, the powerless and the far away. It needs to be the reconstruction of moments, situations and people who, studied with an analytical eye, in a defined context, regain both weight and colour: not as examples, in the absence of better explanations, but as points of reference within the complex contexts in which human beings move.’

Er zijn talloze voorbeelden te noemen waaraan geïllustreerd kan worden dat het dominante geschiedverhaal gerelativeerd moet worden. Life Writers vertellen het verhaal van minderheden aan de hand van autobiografica van een individu, Microhistorians bestuderen individuen met behulp van werkelijk alle bronnen die ze kunnen vinden om zo een beter zicht te krijgen op algemene vraagstukken, zonder daarbij, zoals Life writers, hun helden noodzakelijk als representatief voor grote groepen te beschouwen. Het resultaat van microhistorisch onderzoek, dat kan dus ook biografisch onderzoek zijn, mag niet vantevoren vastliggen. Biografie hoeft niet debunking te zijn om toch haar waarde te hebben voor de geschiedenis. Traditionele geschiedschrijving en dito biografie zochten naar een bevestiging van de sociale representativiteit van een mens uit het verleden, maar door een individu niet in de eerste plaats als schrijver of generaal te onderzoeken maar als lid van een kleine dorpsgemeenschap of als lid van een studentencorps krijg je waarschijnlijk een ander beeld van deze persoon. Met andere woorden: het problematiseren van die representativiteit als discussiepunt voor onderzoek, opent vergezichten.

Als voorbeeld van deze stelling nemen we de typisch Nederlandse geschiedschrijving van de verzuiling. Grofweg kunnen we zeggen dat het openbare leven Nederland tussen 1870 en 1970 ingedeeld was naar protestante, katholieke en socialistische gezindten. En zij die daar buiten vielen, werden in de restzuil geplaatst, zoals liberalen en vrijdenkers;

⁷ Matti Peltonen, ‘Clues, Margins, and Monads: The Micro-Micra Link in Historical Research’, in: *History and Theory* 40(2001)3, p. 347-359.

politieke partijen, scholen, woningbouwvereniging en het hele openbare leven was naar deze zuilen ingedeeld. Het sociale, politieke en culturele leven was verkaveld.⁸

Deze indeling van Arend Lijphart is helder en overtuigend. Maar dat neemt niet weg dat er ook een ander verhaal te vertellen is. Pas vanaf 1980 heeft enige relativering van Lijpharts verhaal plaatsgevonden.⁹ Kijken we op lokaal niveau in plaats van naar de landelijke politiek, dan blijkt het met de separatistische kenmerken van de verzuiling mee te vallen en was er wel degelijk een interactie tussen de verschillende gezindten. Onderzoek naar lokale gemeenschappen toonde aan dat de interactie tussen verschillende bevolkingsgroepen in Nederlandse steden als Harderwijk, Naaldwijk of Woerden helemaal niet verliep volgens de patronen die Lijphart had onderkend in zijn onderzoek naar nationale instituties. Landelijke kranten bijvoorbeeld waren op *De Telegraaf* na sterk verzuild, maar de meeste inwoners van Nederland lazen een regionale - of stadskrant en die waren nu juist helemaal niet verzuild.¹⁰ Het begrip 'verzuiling', zo constateert Hans Blom in zijn conclusie in een artikelenbundel waarin de vermeende effecten van de verzuiling op lokaal niveau onder de loep worden genomen, is een metafoor waarmee een gecompliceerde werkelijkheid wordt gekarakteriseerd.¹¹

Toch is er weinig onderzoek gedaan naar representanten van katholieken of protestanten die de geschiedenis anders ervaren hebben dan het verhaal van Lijphart suggereert.¹² Nemen we het deelnemersperspectief in geloofszaken, dan is er geen studie te vinden die daar het belang van aangeeft. Toch is geloof en agency een verhelderende manier om naar het openbare leven tijdens de verzuiling aan te kijken. Wat is de invloed geweest van individuele mensen die in een strakke organisatie van katholieke, protestante of socialistische instituties leefden en zich daar ongemakkelijk voelden? En zijn het alleen marginale figuren die hiermee aangeduid worden? Er zijn goede redenen om aan te nemen van niet. Kijken we naar de literatuur; Niet alleen het toenmalige leven was sterk verkaveld, ook de geschiedschrijving van het literaire leven. Voorbeelden van biografieën

⁸ Arend Lijphart, *The politics of Accommodation; pluralism and democracy in the Netherlands*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles 1968. ⁹ Hans Blom, 'Balans', in: J.C.H. Blom & J. Talsma (red.), *De Verzuiling Voorbij. Godsdienst, stand en natie in de lange negentiende eeuw*, Het Spinhuis, Amsterdam 2000, p. 201-236. ¹⁰ Hans Renders, *Wie weet slaag ik in de dood. Biografie van Jan Campert*, De Bezige Bij, Amsterdam 2004, p. 165-210. ¹¹ Hans Blom, in: 'Balans', p. 236. ¹² Mathijs Sanders relateert Lijpharts verhaal enigszins in *Het spiegelend venster: katholieken in de Nederlandse literatuur, 1870-1940*, Vantilt, Nijmegen 2002.

van katholieke of protestantse schrijvers te over waarin opvoeding en onderwijs wordt ingezet om een loopbaan in een katholieke en protestantse omgeving te beschrijven. Er zijn in die biografieën weliswaar voorbeelden van schrijvers die op morele gronden in botsing kwamen met hun omgeving (Anton van Duinkerken die van het seminarium vertrok of Willem de Mérode die vanwege zijn pedofilie in botsing kwam met de ouderlingen uit zijn dorp), maar een rigoreus ander perspectief op de verzuiling zien we zelden in deze biografieën.¹³ In de biografie van Van Duinkerken is het rijke roomse leven de stalen context en waar onze held daar buiten treedt, wordt dat door de biograaf als zeer uitzonderlijk beschreven, niet belangrijk genoeg om er nadere interpretaties aan te wijden of om uit te zoeken hoeveel meer katholieke schrijvers in feite tegen hun wil in die stalen kooi vertoefden. Alsof deze schrijvers zich door geboorte, opleiding en werk conformeerden aan hun zuil en alleen op inhoudelijk-morele gronden met hun omgeving botsten. En aangezien de cultuurgeschiedenis gedomineerd wordt door de vrijzinnige liberale kunst die zich in de kleine marge buiten de verzuiling bevond (in Nederland voor wat betreft literatuur de Tachtigers, *Forum* en de Vijftigers) legt een schrijver uit een van de zuilen het altijd af ten opzichte van die dominante liberale stroming in de macrogeschiedenis. Nu zou je kunnen zeggen dat de geschiedenis heeft aangetoond dat schrijvers uit die liberale zuil ook beter waren dan die anderen, bijvoorbeeld door te kijken naar de uitgevers als gatekeepers of de literaire kritiek. Maar dat zou te gemakkelijk zijn. Ons beeld van de literatuur is sterk gekleurd door de algemene opvattingen over verzuiling, zonder dat daarbij studie is gedaan naar literaire instituties op regionaal of op lokaal niveau.

Op microniveau valt op het macroverhaal van de verzuiling flink wat af te dingen. In dagboeken en brieven zijn aanwijzingen te vinden dat het kenmerk van de meest verzuilde schrijver was dat hij of zij er naar streefde zijn zuil te ontvluchten. Schrijvers uit de katholieke of protestantse zuil, zelfs schrijvers die nu als voorvechters van die zuilen te boek staan, hebben doorlopend pogingen gedaan om in de liberale zuil terecht te

¹³ Hans Werkman, *De wereld van Willem de Mérode*, De Arbeiderspers, Amsterdam 1983 en Michel van der Plas, *Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek. Biografie van Anton van Duinkerken*, Anthos/Lannoo, Amsterdam/Tielt 2000.

komen.¹⁴ Nemen we de biografie van de vooraanstaande katholieke schrijver Paul Haimon, tevens door zijn bestuurlijke en maatschappelijke functies een onbetwiste kunstpaus in de provincie Limburg. Biografisch onderzoek en vooral interpretatie van zijn leven leidt tot de conclusie dat hij via de neutrale uitgeverij Nijgh en Van Ditmar in de liberale zuil terecht probeerde te komen. Wat zou het opleveren om in plaats van de representativiteit van Haimon eens het deelnemersperspectief te onderzoeken? Met andere woorden: wat zou het opleveren om Haimon te onderzoeken niet door hem vanuit die katholieke zuil te interpreteren maar vanuit zijn individuele pogingen er juist aan te ontsnappen. En met name zijn ambitie om van omgeving te veranderen, ‘social change’ is altijd in de geschiedenis een krachtige motor voor change in welke zin dan ook. Biografen zouden zich daarom vaker als microhistorian moeten gedragen en zich doelbewust afvragen, waar de breekpunten in een leven zitten; Meer moeten proberen levensfeiten te interpreteren als afwijkend in plaats van zoeken naar sociale bevestiging van levenservaringen. Het misverstand achter bijna elke biografie is dat een theoretisch uitgangspunt voor een biograaf niet nodig zou zijn, dat de bronnen en feiten voor zichzelf spreken terwijl die bronnen en feiten als het ware door een onzichtbare geïnstitutionaliseerde hand worden aangereikt.

Biografen zijn zelf medeverantwoordelijk voor dit misverstand. Vaak lees je in voorwoorden van biografieën of in interviews die biografen geven na voltooiing van hun werk dat zij vóór het schrijven van hun biografie eerst ‘de theorie’ er op na hebben geslagen. Uiteraard is een theoretisch en methodisch begrip bij het uitoefenen van een vak lovenswaardig, zelfs noodzakelijk. Maar uit deze opmerkingen over het ‘raadplegen van theorie’ blijkt de te naïeve opvatting dat alle literatuur over de biografie samen te voegen is tot een praktische handleiding voor het schrijven van een biografie.

Microgeschiedenis en biografie is een optelsom van een wetenschappelijke houding en een hang naar creativiteit om een verhaal uit het verleden in een sterk interpretatiekader te plaatsen. De vorm is weliswaar zeer belangrijk, maar is tegelijkertijd ondergeschikt aan het inhoudelijke doel. Dat is ook het grote verschil tussen fictie en biografie, hoe belangrijk de narratieve structuur van een biografie ook is. In de biografie is de vorm

¹⁴ Hans Renders, ‘Oude levens, nieuwe kwesties. De biografie in Limburg’, in: Rob Bindels & Ben van Melick, *Oude levens, nieuwe kwesties. Dag van de biografie*, Huis voor de Kunsten Limburg, Maastricht 2007, p. 14-27.

aangepast aan de inhoud, terwijl fictie zich juist kenmerkt door de dominantie van de vorm, dat is er zelfs de enige waarde van. Life Writing wil de geschiedenis corrigeren vanuit een ideologisch beeld van hoe de wereld eruit zou moeten zien. Bronnen worden bijna als onderzoeksresultaten gepresenteerd, een historische toetsing van autobiografische documenten met de context wordt niet belangrijk gevonden en daarom wordt er in tegenstelling tot wat microhistorians en biografen doen, geen onderscheid gemaakt tussen gepubliceerde en niet-gepubliceerde brieven en dagboeken, ja zelfs is het onderscheid in bron tussen fictie en non-fictie niet belangrijk. Met even veel gemak worden Charles Dodgson, die onder het pseudoniem Lewis Carroll *Alice in Wonderland* schreef, en James Barrie, de auteur van *Peter Pan*, door Life writers beschuldigd van kindermisbruik als dagboeken van lesbische leraressen worden ingezet om aan te tonen dat seksuele identiteit een grote rol speelt bij kennisoverdracht.¹⁵

Een onschuldig voorbeeld waarmee het individueel deelnemersperspectief vanuit microhistorisch perspectief getoetst kan worden aan het algemene verhaal is dat van Hans Jacoby en de Putsch van Hitler in 1923. München stond op de ochtend van 9 november 1923 nog op zijn kop na de mislukte Putsch van Hitler, maar individuele getuigenissen van inwoners van München uit die tijd vertellen dat bijna niemand precies wist waar de opgewonden stemming vandaan kwam. Hans Jacoby werkte als leerling bij een boekhandel in München. Zijn baas vond dat de jonge leerling de stad uit moest en liet 's morgens een treinkaartje kopen. 's Middags kon dat kaartje weer teruggebracht worden omdat de opstand al afgelopen was. Wat er zich precies had afgespeeld, begreep de joodse Jacoby pas veel later.¹⁶

Het is een mooi voorbeeld van schaalverkleining, niet zozeer om vanuit het kleine het grote te interpreteren, maar eerder om een historische gebeurtenis terug te brengen naar een menselijke maat waarbinnen het mogelijk is de ervaringen van een individu te toetsen aan het grote geschiedverhaal. Dat maakt microgeschiedenis bijna automatisch tot een sociaal-antropologische aangelegenheid.¹⁷ Te vaak is aangenomen dat onderzoek naar

¹⁵ Jacqueline Rose, *The Case of Peter Pan or The Impossibility of Children's Fiction*, The MacMillan Press LTD, London and Basingstoke 1984; *Queer Girls in Class: Lesbian Teachers and Students Tell Their Classroom Stories*, call for papers IABA Hawaii, 7 juli 2010. ¹⁶ Hans Renders en Paul Arnoldussen, 'Toen kwam Colijn binnen. Kaart Abessinië!', in: idem, *Jong in de jaren dertig. Interviews*, Aspekt, Soesterberg 2003 (eerste druk, de Prom, Baarn 1999), p. 144-145. ¹⁷ Jacques Revel (ed.), *Jeux d'échelles. La micro-analyse à l'expérience*, Gallimard/Le Seuil, Paris 1996.

kleine sociale gemeenschappen ons iets zou leren over regionale of nationale geschiedenis. Dat is maar ten dele het geval, en zeker niet vanuit het idee van representativiteit, eerder vanuit het idee van de ‘normal exception’.¹⁸ Het leert ons eerder iets over andere sociale verbanden die onvermoede invloed op het algemene geschiedverhaal hebben gehad. Zo heeft Joachim Fest in zijn memoires van een paar jaar geleden toch een ander licht op de nationaalsocialistische ambtenarij in Berlijn geschetst, aan de hand van zijn eigen familie, dan bijvoorbeeld Daniel Goldhagen deed in zijn karakterisering van de hele Duitse bevolking die het nationaalsocialistische denkgod als het ware aan haar leiders opdrong in *Hitler's willing Executioners*.¹⁹

Maar die schaalverkleining wordt door microhistorici ook op ander dan op sociaal terrein toegepast. Carlo Ginzburg beschrijft de publicaties van Giovanni Morelli, die in de negentiende eeuw onder het pseudoniem Ivan Lermolieff een methode zou hebben ontdekt waarmee men bij oude schilderijen kon vaststellen wie de schilder was. De artikelen van Lermolieff waren naar het Duits vertaald door Johannes Schwarze, ook al een pseudoniem van Morelli trouwens. Kort gezegd kwam de theorie van Morelli erop neer dat je de details van een schilderij moet onderzoeken om de identiteit van de schilder te achterhalen, niet de grote thema's. Die zijn namelijk makkelijk te imiteren. Op die manier, zo tracht Ginzburg in zijn studie aan te tonen, moeten microhistorici ook naar de geschiedenis kijken.²⁰ En biografen, zo voeg ik eraan toe.

HANS RENDERS

¹⁸ Giovanni Levi, ‘On Microhistory’, in: Peter Burke (ed.), *New Perspectives on historical writing*, Cambridge/Oxford, Polity Press/Blackwell Publishers 1991, p. 97-119. ¹⁹ Joachim Fest, *Ich nicht: Erinnerungen an eine Kindheit*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg 2006; Daniel Goldhagen, *Hitler's willing executioners: ordinary Germans and the Holocaust*, Knopf, New York 1996. ²⁰ Carlo Ginzburg, ‘Sporen. Wortels van een indicie-paradigma’, in: idem, *Omweg als methode. Essays over verborgen geschiedenis, kunst en maatschappelijke herinnering*, SUN, Nijmegen 1988 (oorspronkelijk in het Italiaans verschenen in 1986), p. 206-261.